

Justyna Ratkowska-Pasikowska  
Sławomir Pasikowski  
AKADEMIA POMORSKA W SŁUPSKU

DYSKRYMINACJA ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ.  
ROZWIĄZANIA METODOLOGICZNE W BADANIACH EMPIRYCZNYCH  
Z UDZIAŁEM DZIECI

**K**WESTIA PŁEĆ stanowi jeden z podstawowych element definiowania osoby i jej tożsamości. Dotyczy to najprawdopodobniej każdego człowieka już od najwcześniejszych chwil jego życia. W dziedzinie zdarzeń społecznych płeć jest jednym z podstawowych czynników wyznaczających dysproporcje w zakresie dostępu do dóbr materialnych i symbolicznych, dystrybucji władzy oraz odpowiedzialności, praw i przywilejów. Idea równości płci uwzględnia „wzmocnienie pozycji i udziału obu płci we wszystkich sferach życia publicznego i prywatnego [...] i ma na celu promowanie pełnego udziału kobiet i mężczyzn w społeczeństwie”<sup>1</sup>. Stawiana tak kwestia równości płci wiąże się z zagadnieniem już nie tylko nierówności, ale też samej różnicy i tożsamości<sup>2</sup>. Dlatego dla zrozumienia idei i celów, na jakie zorientowane są równościowe postulaty, nie bez znaczenia jest ujmowanie ich w kontekście tych pojęć. Dotyczy to także dyskusji wokół problematyki dziecka i dzieciństwa oraz powiązaniem z nią zagadnieniem mechanizmów rozwoju i przebiegu procesów dyskryminacji ze względu na płeć. Te kwestie stają się obiektem zainteresowań badaczek i badaczy zjawisk społecznych i psychologicznych. To, co wydaje się interesujące, gdy mowa o takich badaczach i badaczkach, to środki jakimi posługują się w swym poznaniu. Obserwacja tych dystynkcji poznawczych pozwala na wgląd zarówno w poznawcze preferencje indywidualne lub nawet środowiskowe, jak i kwestie związane z polityką dystrybucji wiedzy, przekonań, wyobrażeń na temat dyskryminacji ze względu na płeć i możliwości jej poznania.

#### **Powstawanie Ja płciowego dziecka**

Pojęcie Ja płciowego stanowi złożony konstrukt poznawczy, u podstaw którego leżą procesy biologiczne oraz społeczno-kulturowe. Płeć biologiczna dziecka determinowana jest epigenetycznie, co oznacza, że poza układem chromosomalnym rolę odgrywają także czynniki środowiskowe wchodzące w interakcję z biologią rozwijającej się zygoty. Płeć biologiczna ma też strukturę

---

<sup>1</sup> *Gender mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming*, Strasbourg 2004.

<sup>2</sup> S. Agacinski, *Polityka płci*, Warszawa 2000, s. 184.

piętrową, czego wyrazistą ilustracją jest interseksualizm i transseksualizm<sup>3</sup>. Posiadanie dziecka określonej płci biologicznej, zwykle zdefiniowanej metrykalnie, determinuje określone zachowania środowiska społecznego wobec niego. Używane jest nawet w tym kontekście wymowne określenie: „produkcja niebieskich i różowych dzieci”<sup>4</sup>. Pod wpływem tych społecznych oddziaływań około drugiego roku życia wyodrębnia się u dziecka tożsamość płciowa. Kolejno następuje trwałe identyfikowanie się z określonymi rolami płciowymi oraz powstanie zrębów orientacji seksualnej. Rezultaty procesu rozwoju seksualności, o którym tu mowa pełniej opisuje model E. P. Seligmana<sup>5</sup>. Model ten uwzględnia pięć kolejnych warstw: tożsamość płciową, orientację seksualną, preferencje i zainteresowania seksualne, pełnienie ról płciowych oraz funkcjonowanie seksualne. Za najbardziej podstawową uchodzi w nim tożsamość płciowa stanowiąca fundament nabudowywania się kolejnych warstw. Im niższe piętro modelu, tym bardziej zdeterminowane jest ono biologicznie. Poniżej poświęcimy nieco więcej uwagi tożsamość płciowej, aby podkreślić jej wagę w wyznaczaniu różnic i podobieństw w zakresie ekspresji płci.

Tożsamość płciowa bywa różnie definiowana. Zależy to od przyjętej koncepcji człowieka, tj. biologicznej, psychoanalitycznej, poznawczej lub na przykład behawiorystycznej. W świetle najpopularniejszej definicji tożsamości płciowej przyjmuje się, że stanowi ona „wiedzę jednostki o przynależności do określonej grupy płciowej, której [to wiedzy – J. R.-P., S. P.] towarzyszą oceny, wyrażające się zwykle akceptacją tej przynależności”<sup>6</sup>. Wśród komponentów tożsamości płciowej wyróżniane są: poczucie męskości, poczucie kobiecości, akceptacja tych poczuczeń, wiedza o atrybutach kobiecości i męskości, posiadanie schematów poznawczych determinujących wizję siebie jako osoby płciowej, a także typowy dla danej płci język<sup>7</sup>. Tożsamość płciowa buduje się więc na „bazalnej tożsamości rodzajowej, która jest najbardziej prymitywnym (podstawowym) poczuciem przynależności do danej płci”<sup>8</sup>. Poczucie przynależności do danej płci oraz przekonania o tym, co jest odpowiednie dla płci żeńskiej i męskiej, kształtują się we wczesnym dzieciństwie. Płeć jest jedną z pierwszych kategorii poznawczych generowanych w umyśle dziecka oraz pojawiających się w jego języku<sup>9</sup>. Sposób, w jaki społeczne środowisko dziecka podchodzi do kwestii związanych z płcią, występujące zachowania wynikające z przyjętych ról rodzajowych i sygnały preferencji w tym zakresie determinują proces płciowej typizacji

<sup>3</sup> K. Imieliński, S. Dulko, *Przekleństwo Androgyne. Transseksualizm: mity i rzeczywistość*, Warszawa, s. 13–14.

<sup>4</sup> R. Connel, *Socjologia płci. Płeć w ujęciu globalnym*, Warszawa 2013.

<sup>5</sup> M. Seligman, E. F. Walker, D. L. Rosenhan, *Psychopatologia*, Poznań 2003.

<sup>6</sup> J. Miluska, *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*, Poznań 1996, s. 14.

<sup>7</sup> M. Zielona-Jenek, A. Chodecka, *Jestem dziewczynką, jestem chłopcem. Jak wspomagać rozwój seksualny dziecka*, Gdańsk 2010, s. 94.

<sup>8</sup> M. Zielona-Jelonek, A. Chodecka, *Jestem...*, dz. cyt., s. 102–103.

<sup>9</sup> I. Chmura-Rutkowska, J. Ostrouch, *Mężczyźni na przekłęczy życia. Studium socjopedagogiczne*, Kraków 2007, s. 24.

dziecka<sup>10</sup>. Takim środowiskiem o niezwyklej sile oddziaływań socjalizacyjnych jest rodzina, ze względu na jej najczęściej biologiczne i emocjonalne powiązanie z dzieckiem wzmocnione długotrwałym okresem podtrzymywania więzi<sup>11</sup>. W przypadku tożsamości płciowej to środowisko, jak każde zresztą inne, należy jednak postrzegać w kategoriach ekologicznych interakcji i wzajemnych sprzężeń<sup>12</sup>. Trudno jednak nie doceniać siły, z jaką oddziałują schematy społeczne określające akceptowalne w grupie lub społeczności zachowania płciowe.

### Dyskryminacja ze względu na płeć

Proces dyskryminacji ze względu na płeć mylnie jest identyfikować z dorosłym okresem życia, lub takim jego obszarem, jak polityka albo aktywność zawodowa. Takich jednak skojarzeń można się spodziewać. W świetle tego, co zostało wyżej powiedziane, desygnowanie do pełnienia określonych ról płciowych oraz wynikające z tego akty faworyzowania i dyskryminacji zachodzą już we wczesnych okresach życia dziecka, i to najczęściej na podstawie cech anatomicznych<sup>13</sup>. Przede wszystkim też przy udziale jego najbliższego środowiska. Nie będzie więc przesadą jeśli przyjmiemy, że to rodzina i szkoła odgrywa wiodącą rolę w generowaniu i reprodukowaniu mechanizmu nierówności ze względu na płeć<sup>14</sup>. Wcale nie zaskakująco, ale za to dosadnie ujmuje to M. Falkiewicz-Szult, pisząc, że dziecko „żyje w świecie zdefiniowanym przez jego rodziców i nauczycieli”<sup>15</sup>. Dyskryminację ze względu na płeć warto jednak spostrzegać jako zjawisko wielopoziomowe. Zachodzi bowiem ono nie tylko w relacji jednostka – społeczeństwo, dziecko – dorośli, kobiety – mężczyźni, ale też w relacjach w obrębie tej samej płci. Dotyczy to także dzieci: dziewczynki dyskryminują dziewczynki, a chłopcy chłopców również ze względu na atrybuty płci.

Literatura poświęcona dyskryminacji ze względu na płeć obejmuje trudny do zliczenia zbiór publikacji. Ryzykując narażenie się na krytykę, że nie wskazujemy publikacji być może ważniejszych, donioślejszych, ogólniej lub konkretniej zorientowanych z jakiegoś punktu widzenia, chcielibyśmy w tym miejscu przywołać alfabetycznie jedynie kilka przykładowych. Uważamy, że prezentują one obraz dyskryminacji ze względu na płeć z uwzględnieniem okresu dzieciństwa i dojrzewania, i czynią to w sposób dający wyobrażenie o mechanizmach,

<sup>10</sup> K. Palus, *Rola rodziny w kształtowaniu ról i stereotypów płciowych, Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*, „Roczniki Socjologii Rodziny XVII”, 2006, s. 197.

<sup>11</sup> M. Chomczyńska-Miliszekiewicz, *Edukacja seksualna w społeczeństwie współczesnym. Konteksty pedagogiczne i psychospołeczne*, Lublin 2002, s. 110.

<sup>12</sup> Por. M. Chomczyńska-Miliszekiewicz, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 112.

<sup>13</sup> Por. P. Bourdieu, *Męska dominacja*, Warszawa 2004.

<sup>14</sup> Por. Tamże.

<sup>15</sup> M. Falkiewicz-Szult, *Przemoc...*, dz. cyt., s. 35.

skali, ale też sposobach badania tegoż zjawiska. Są to: P. Bourdieu<sup>16</sup>, M. Chomczyńskiej-Miliszkievicz<sup>17</sup>, A. Gromkowskiej-Melosik<sup>18</sup>, L. Kopciwicz<sup>19</sup>, Z. Melosik<sup>20</sup>, D. Pankowska<sup>21</sup>, B. Thorne<sup>22</sup>, B. Wojciszke (red.)<sup>23</sup>.

### Rozwiązania metodologiczne w badaniach nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci

Obserwację rozwiązań metodologicznych w badaniach nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci prowadziliśmy za pośrednictwem baz serwisu EBSCO. Opieraliśmy się na najpopularniejszej klasyfikacji metod gromadzenia danych oraz schematów badawczych<sup>24</sup>. Wśród metod gromadzenia danych uwzględniliśmy więc, wywiad (*interview*), obserwację (*observation*), analizę dokumentów (*documentary*), test (*test*) oraz ankietę (*questionnaire, survey*). W opisach dwóch ostatnich metod używa się też terminów skala (*scale, checklist*), inwentarz (*inventory*) i kwestionariusz. Nie są one zbyt precyzyjne, jednak niekiedy traktowane jako równoważne określniki. Uwzględniliśmy też metody neuroobrazowania rzadziej stosowane w naukach społecznych, ale zyskujące popularność wśród badaczy zainteresowanych neurologicznymi procesami towarzyszącymi zachowaniom społecznym. Objęliśmy więc uwagę także elektroencefalografię (EEG – *electroencephalography*), rezonans magnetyczny (MRI – *magnetic resonance imaging*), pozytronową tomografię emisyjną (PET – *positron emission tomography*) oraz tomografię komputerową (CT – *computed tomography*). Wśród schematów badań do najpopularniejszych należą: eksperyment (*experiment*), schemat nieeksperymentalny (*non-experimental design*), naturalistyczny (*naturalistic design*), schemat badań etnograficznych (*ethnographic design*) oraz historycznych (*historical design*), badania w działaniu (*action research*), studium przypadku (*case study*), metaanaliza (*methanalysis*) i metasynteza (*methasynthesis*). Jako schemat badań potraktowaliśmy też badania sondażowe. Głównie dlatego, że desygnat tego pojęcia wykracza poza zakres określony definicją metody, za to spełnia warunki określone definicją schematu badań. Ten ostatni jest bowiem traktowany jako wzór koordynacji

<sup>16</sup> P. Bourdieu, *Męska...*, dz. cyt.

<sup>17</sup> M. Chomczyńska-Miliszkievicz, *Edukacja...*, dz. cyt.

<sup>18</sup> A. Gromkowska-Melosik, *Edukacja i (nie)równość społeczna kobiet. Studium dynamiki dostępu*, Kraków 2011.

<sup>19</sup> L. Kopciwicz, *Nauczycielskie poniżanie. Szkolna przemoc wobec dziewcząt*, Warszawa 2011.

<sup>20</sup> Z. Melosik, *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*, Kraków 2010.

<sup>21</sup> D. Pankowska, *Wychowanie a role płciowe*, Gdańsk 2005.

<sup>22</sup> B. Thorne *Gender Play. Girls and Boys in School*, New Jersey 1993.

<sup>23</sup> red. B. Wojciszke, *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenie na różnice*, Gdańsk 2002.

<sup>24</sup> L. Cohen, L. Manion, K. Morison, *Research Method in Education*, Routledge, London, New York 2007; Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001; K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2008.

czynności badawczych lub po prostu model badań<sup>25</sup>. Taki wzór wyznacza plan wraz z kompleksem działań badacza, poczynwszy od sformułowania problemów po dobór metod analizy danych i sposobu interpretacji uzyskanych rezultatów. Literatura opisująca badania sondażowe prezentuje je jako kompleksowe wzory koordynacji wielu czynności wykonywanych w obrębie projektu empirycznego<sup>26</sup>.

Przeszukiwania prowadziliśmy w obrębie 16 baz fobjętych serwisem EBSCO: Academic Search Complete, Agricola, Business Source Complete, ERIC, GreenFILE, Health Source – Consumer Edition, Health Source: Nursing/Academic Edition, Library, Information Science & Technology Abstracts, MasterFILE Premier, MEDLINE, Newspaper Source, Regional Business News, European Views of the Americas, Teacher Reference Center, AHFS Consumer Medication Information. Podstawowymi kryteriami, jakie przyjęliśmy podczas filtrowania serwisu, były pojęcia: „discrimination”, „gender”, „child”. Nie różnicowaliśmy raportów ze względu na to, czy badanymi osobami były dzieci, czy też dorośli, których na przykład pytano o dyskryminację jakiej poddawane są dzieci lub jakiej się one dopuszczają. Na tym etapie rozpoznania zjawiska interesowała nas kwestia badań zarówno z wirtualnym, jak i faktycznym udziałem dzieci. Realizacja tego różnicującego kryterium wymagałaby też innego zaprojektowania prowadzonych przez nas badań.

Na wstępie poszukiwaliśmy śladów pierwszych publikacji poświęconych temu zagadnieniu. W ten sposób określaliśmy dolną granicę czasu dla zakresu, w jakim poszukiwać będziemy publikacji referujących wyniki badań empirycznych. Za górną granicę czasu przyjęliśmy 2015 rok, choć w ostatecznym zestawieniu, które zaprezentowane jest na wykresach 1 i 2 granicą tą był rok 2014. Uczyniliśmy tak z powodu powszechnie wiadomej praktyki kończenia cyklu publikacyjnego dla danego roku w roku następnym.

Poza przywołanymi wyżej terminami określającymi tematykę publikacji podczas przeszukiwania serwisu EBSCO zastosowaliśmy też filtrację anglojęzycznymi terminami opisującymi metody gromadzenia danych oraz schematy badań. Część uzyskanych rezultatów zaprezentowana została poniżej w tekście oraz na wykresach 1 i 2.

Pierwszy rekord odsyłał do publikacji z roku 1944<sup>27</sup>. Poświęcona ona była badaniu dyskryminowania społecznego dzieci upośledzonych intelektualnie w zależności od ich płci. Badany problem rozpatrywany był w kontekście edukacji specjalnej. Kolejne dopiero do lat 1975, 1976 i 1979, choć liczba publikacji w tych okresach łącznie wyniosła 7: 4 publikacje referujące badania z użyciem testu (1 w 1975 r., 3 w 1979 r.), 1 z wykorzystaniem kwestionariusza (1976 r.), 1 z zastosowaniem obserwacji (1975 r.) oraz 1 prowadzone w schemacie eksperymentu (1979 r.).

<sup>25</sup> L. Cohen, L. Manion, K. Morison, *Research...*, dz. cyt.; K. Rubacha, *Metodologia...*, dz. cyt.

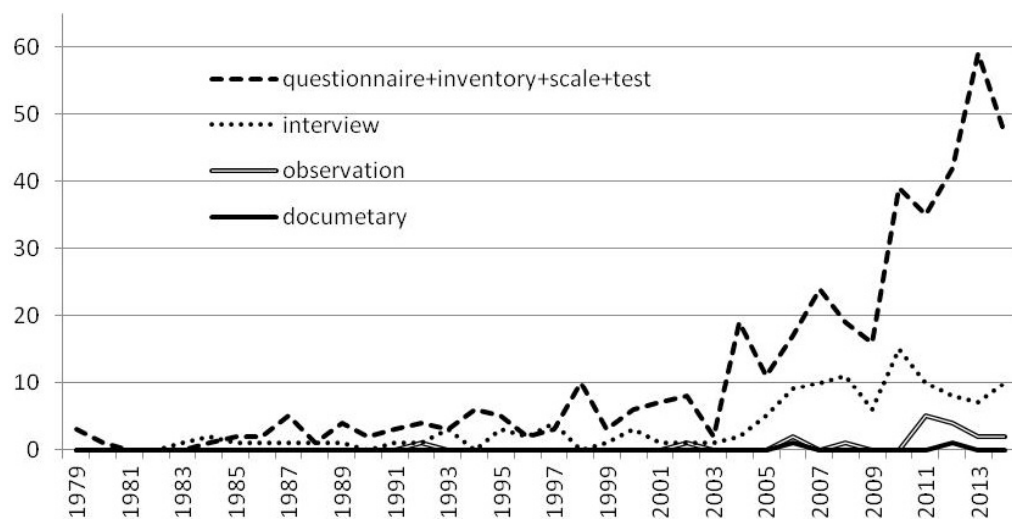
<sup>26</sup> np. M. Szreder, *Metody i techniki sondażowych badań opinii*, Warszawa 2010.

<sup>27</sup> W. B. Spalding, W. C. Kvaraceus, *Sex Discrimination in Special Class Placement*, „Journal of Exceptional Children” 1944, nr II (2), s. 42–44.

W sumie baza zwróciła 940 rekordów. 591 odnosiło się do metod gromadzenia danych, a 349 do schematów badań. Odesłania do testów wystąpiły 247 razy, skal 96, kwestionariuszy 98, a inwentarzy 4 razy. Łącznie te ilościowe metody gromadzenia danych pojawiły się w bazie 445 razy. Wywiady odnotowaliśmy w 124 rekordach, obserwacje w 20, natomiast analizy dokumentów w 2 rekordach. Pozostałe metody nie miały reprezentacji w żadnej z publikacji do jakiej odsyłały rekordy zwrócone przez wyszukiwarkę baz EBSCO. W odniesieniu do schematów badań najliczniej reprezentowane były badania sondażowe, bo w 264 rekordach. Następnie 48 rekordów odsyłało do raportów z badań prowadzonych w schemacie studium przypadku, 23 w eksperymencie, 10 w schemacie badań etnograficznych i 4 schemacie badań w działaniu. Pozostałe schematy nie miały reprezentacji.

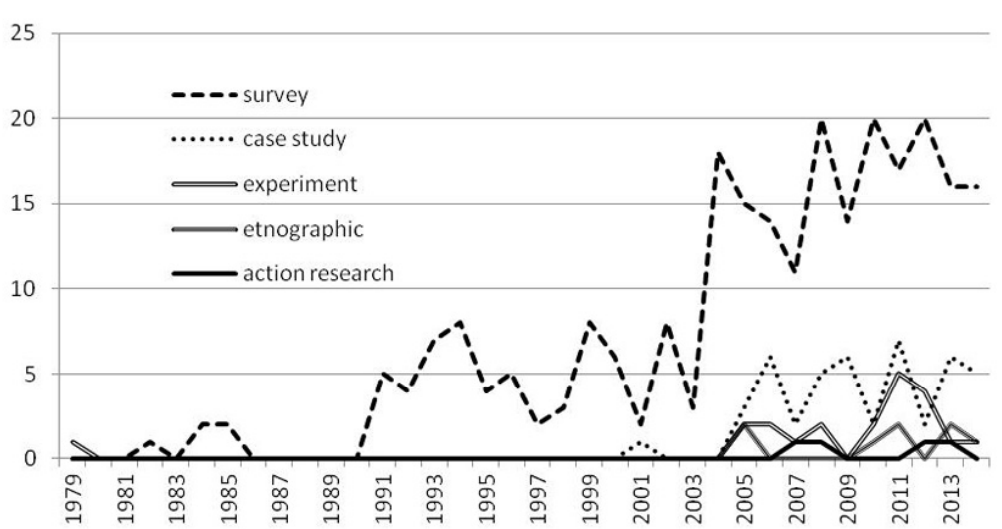
„Survey” jest terminem bliskoznacznym w stosunku do „poll”<sup>28</sup>, dlatego i ten ostatni uwzględniliśmy, śledząc badania w schemacie sondażu. Baza zwróciła 24 rekordy odnoszące się do zadanych pojęć, jednak pod żadnym z nich nie znajdował się tekst faktycznie opisujący badania nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci.

**Rysunek 1.** Raporty z badań nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci archiwizowane w bazach EBSCO. Publikacje od 1979 do 2014 roku opisujące wykorzystanie danej metody gromadzenia danych



<sup>28</sup> H. Schuman, *Metoda i znaczenie w badaniach sondażowych*, Warszawa 2013; M. Szreder, *Metody...*, dz. cyt.

**Rysunek 2.** Raporty z badań nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci archiwizowane w bazach EBSCO. Publikacje od 1979 do 2014 roku opisujące wykorzystanie danego schematu badań



Obserwując wykresy metod i schematów badań, można wykazać systematyczny wzrost, ale też okresy wahań przyrostu raportów z badań nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci. W szczególności dotyczy to badań prowadzonych z użyciem kwestionariuszy, testów i skal oraz tych realizowanych w schemacie sondażu. Wywiady i obserwacje zyskały z czasem na popularności, jednak w porównaniu do wyżej wspomnianych ta popularność jest zdecydowanie niższa. Metoda obserwacji zaczęła być raportowana dopiero w 2006 roku. Jeśli chodzi o schemat badań, to studium przypadku był dotychczas znacznie rzadziej raportowany niż schemat sondażu. W odniesieniu do tego ostatniego gwałtowny skok w przyroście nastąpił w roku 2004 i od tamtego czasu, pomimo okresowych wahań, rósł do roku 2013. Biorąc więc pod uwagę dotychczasowe wahania, można przyjąć, że w ostatnich 2 latach (2014 i 2015) liczba tych raportów znajduje się w okresie sezonowego spadku, po którym ponownie nastąpi wzrost. Nieco inaczej jest z raportowaniem badań prowadzonych w schemacie studium przypadku. Nie licząc epizodu z roku 2001 ich obecność na stałe zagościła w periodykach objętych bazami EBSCO w roku 2004. Również tu wahania sezonowe są bardzo wyraźne, choć jak dotychczas utrzymują się na stosunkowo stałym poziomie, tj. wzrost nie przekracza 7, a spadki 2 raportów w roku. Badania etnograficzne i badania w działaniu zaznaczają swą obecność śladowo i w dodatku dopiero od 2005 roku. Interesująco na tle pozostałych

przedstawia się sytuacja raportów zdających sprawę z badań realizowanych w schemacie eksperymentu. Odnotowaliśmy pierwszy raport w 1979 roku, a następny dopiero w 2005 roku, czyli po 26 latach. Od tamtego czasu właściwie nieprzerwanie badania eksperymentalne nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci są odnotowywane w bazach EBSO każdego roku. Liczba ich jest jednak znikoma, co tłumaczyć można wymaganiami, jakie przed badaczami stawia ten schemat. Najbardziej popularny schemat sondażu wydaje się znacznie mniej wymagający, choćby z powodu zwykle nieporównywalnie krótkiego, w stosunku do pozostałych schematów uwzględnionych na wykresie, kontaktu z badanymi w części zasadniczej badania, i to jeszcze zwykle kontaktu jednokrotnego. Nie występują też w nim restrykcyjne plany kontroli zmiennych, co z kolei ma miejsce przy eksperymencie. To wszystko może uzasadniać widoczną na wykresach popularność tego schematu, jak również metod mniej angażujących uwagę w kontakcie z badaną osobą.

Pozostaje kwestia względnie zbieżnych wahań sezonowych uzyskiwanych wyników dla poszczególnych metod i schematów badań problematyki dyskryminacji ze względu na płeć. Za wahania odpowiedzialne jest zjawisko lub grupa zjawisk determinujących występowanie dość regularnych zmian we względnie stałych interwałach czasu. Jednym z takich zjawisk może być cykliczność atrakcyjności problematyki dyskryminacji w środowiskach badaczy. Decydować o tym mogą z kolei konkretne zdarzenia społeczne, lub nawet reguły rynku determinujące równowagę między popytem i podażą na badania tej problematyki. W tym kontekście znaczenie może też mieć odwoływanie się do cykli publikacyjnych, w jakich funkcjonują czasopisma i wydawnictwa. Po okresie wzrostu atrakcyjności danego tematu następują jego naturalne spadki, by za moment, pod wpływem konkretnych zdarzeń lub społecznej dyfuzji, ponownie wystąpił wzrost w stosunku do poprzedniego okresu.

Należy zachować ostrożność przy interpretowaniu przedstawionych rezultatów, gdyż obciążone są one ograniczeniami, jakie nakładają się na źródło z którego pozyskiwaliśmy dane. Chodzi głównie o sprawę dość oczywistą. Mianowicie, że bazy EBSCO nie archiwizują wszystkich publikacji, jakie na dany temat ukazały się dotychczas. Poza tym wśród baz, z których korzystaliśmy, nie było takich jak na przykład SocIndex, PsycNET lub PsycINFO archiwizujących przede wszystkim publikacje z socjologii i psychologii. Wreszcie część publikacji i abstraktów mogła nie zostać objęta odpowiedzią na zadane przez nas kryterium w wyszukiwarce baz, na przykład z powodu nieobecności terminów, których użyliśmy. Jednakże, pomijając sprawę kwestii innych niż aktywność badawcza naukowców zainteresowanych zagadnieniem dyskryminacji w poruszonym tu kontekście, można ostrożnie przyjąć, że wykresy prezentują ogólne tendencje w zakresie przyjmowanych rozwiązań metodologicznych. Przy czym mamy też świadomość, że są to tendencje w świecie nauki uprawianej w myśl zachodnich kanonów. Jeśli te tendencje zyskałyby potwierdzenie w badaniach z udziałem innych baz, to mogłoby to oznaczać zachodzenie zjawiska dyskryminacji obszarów niemożliwych do rozpoznania przy użyciu ilościowych metod gromadzenia danych oraz schematów przewidujących ich użycie.



### Zakończenie

W obrębie publikacji jakie archiwizowane są przez bazy, za pośrednictwem których dokonywaliśmy przeglądu badań nad dyskryminacją ze względu na płeć z udziałem dzieci, dominują teksty opisujące sposoby poznania zjawiska przy użyciu ilościowej strategii gromadzenia i analizy danych. Pamiętając o zastrzeżeniach, które każą zachować ostrożność w generalizowaniu uzyskanych przez nas rezultatów, wyniki te wskazywać mogą na przewagę preferencji poznawczych dających przewagę rozwiązaniom matematycznym. Albo przynajmniej arytmetycznym, jeśli zauważyć, że analizy sondaży nie zawsze podparte są teorią rachunku prawdopodobieństwa i nie zawsze wychodzą poza zestawienia rozkładów częstości. Z drugiej strony nie można oprzeć się wrażeniu, że zdominowanie badań przez rozwiązania ilościowe zorientowane na odkrywanie prawidłowości w masowych zjawiskach, a więc przez odwołanie do dużych zbiorów danych, wiąże się z ograniczeniami wglądu w badane zagadnienie. Niewidoczne stają się bowiem te procesy i mechanizmy, które dostrzec można jedynie ze znacznie bliższej perspektywy lub w okresie dłuższym niż nawet powtarzające się akty zaciągania informacji z użyciem rozwiązań „papier-ołówek”. Dystans, jaki dają badania dużych zbiorów, dostarcza możliwości dostrzeżenia ogólniejszych procesów, to jednak nie wystarcza dla uzyskiwania coraz pełniejszego obrazu dowolnej dziedziny rzeczywistości i późniejszej możliwości jej kontroli lub modyfikacji. Dziwić to może w szczególności, że początek pojawiania się i systematyczny wzrost obserwowanych przez nas badań przypada na lata 70. XX wieku. Tego z kolei trudno nie skojarzyć z przełomem feministycznym, jaki wówczas miał miejsce, i jaki odcisnął też piętno krytyką praktyk naukowych w środowiskach akademickich. Jeśli miałby tu zachodzić jakiś związek, to zrobiłoby się i miejsce dla przywołania twierdzenia o strukturalnych ograniczeniach poznania, na przykład wyrażających się w systemowym faworyzowaniu projektów empirycznych o określonych cechach metodologicznych.

**Bibliografia:**

- Agacinski S., *Polityka płci*, Warszawa 2000.
- Bourdieu P., *Męska dominacja*, Warszawa 2004.
- Bourdieu P., Passerson J. C., *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, Warszawa 2006.
- Chmura-Rutkowska I., Ostrouch J., *Mężczyźni na przelęczy życia. Studium socjopedagogiczne*, Kraków 2007.
- Chomczyńska-Miliszkiwicz M., *Edukacja seksualna w społeczeństwie współczesnym. Konteksty pedagogiczne i psychospołeczne*, Lublin 2002.
- Cohen L., Manion L., Morison K., *Research Method in Education*, London, New York 2007.
- Connel R., *Socjologia płci. Płeć w ujęciu globalnym*, Warszawa 2013.
- Falkiewicz-Szult M., *Przemoc symboliczna w przedszkolu*, Kraków 2006.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001.
- Gender mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices*, Strasbourg, May 1998.
- Gromkowska-Melosik A., *Edukacja i (nie)równość społeczna kobiet. Studium dynamiki dostępu*, Kraków 2011.
- Imieliński K., Dulko S., *Przekleństwo Androgyne. Transeksualizm: mity i rzeczywistość*, Warszawa 1988.
- Kopciwicz L., *Nauczycielskie poniżanie. Szkolna przemoc wobec dziewcząt*, Warszawa 2011.
- Lew-Starowicz Z., *Psychospołeczne podstawy seksualności* [w:] red. Z. Lew-Starowicz, V. Skrzypulec, *Podstawy seksuologii*, Warszawa 2010.
- Melosik Z., *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*, Kraków 2010.
- Miluska J., *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*, Poznań 1996.
- Palus K., *Rola rodziny w kształtowaniu ról i stereotypów płciowych, Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*, „Roczniki Socjologii Rodziny” XVII, 2006.
- Pankowska D., *Wychowanie a role płciowe*, Gdańsk 2005.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2008.
- Schuman H., *Metoda i znaczenie w badaniach sondażowych*, Warszawa 2013.
- Seligman M., Walker E. F., Rosenhan D. L., *Psychopatologia*, Poznań 2003.
- Spalding W. B., Kvaraceus W. C., *Sex Discrimination in Special Class Placement*, „Journal of Exceptional Children” 1944, II (2), s. 42–44.
- Szreder M., *Metody i techniki sondażowych badań opinii*, Warszawa 2010.
- Thorne B., *Gender Play. Girls and Boys in School*, New Jersey 1993.
- Wojciszke B., red., *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenie na różnice*, Gdańsk 2002.
- Zielona-Jenek M., Chodecka A., *Jestem dziewczynką, jestem chłopcem. Jak wspomagać rozwój seksualnym dziecka*, Gdańsk 2010.

## DISCRIMINATION BASED ON GENDER. METHODOLOGICAL SOLUTIONS IN EMPIRICAL RESEARCH INVOLVING CHILDREN

**Summary**

The article refers to the problem of child and childhood and the related issues of gender discrimination mechanisms and processes. These issues become a topic of interest researchers from the social science domain. The main question is what kinds of methodological solution they use to investigate the problem.

Observing these cognitive distinction allows for a glimpse of the cognitive preferences of individual. Even the environmental and policy issues related to the distribution of knowledge, beliefs, perceptions about discrimination on grounds of sex and the possibility of its recognition could be identified. The results of these observations are presented in the text.

**KEYWORDS:** discrimination, empirical research, methodology, gender, child.